

На правах рукопису

ШАПАР ВІКТОР БОРИСОВИЧ

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ КУРСАНТІВ
ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Спеціальність 19.00.07 – Педагогічна і вікова психологія

**Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук**

00778392 (-)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди.

Науковий керівник:

— кандидат психологічних наук, доцент Землянська Олена Володимирівна.

Офіційні опоненти:

— доктор психологічних наук, професор Скрипченко Олександр Васильович;

— кандидат психологічних наук, доцент Мельник Іна Михайлівна.

Провідна установа: — Східноукраїнський державний університет.

Захист відбудеться „11“ листопада 1994 р. о „13“ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 113.24.02 у Харківському державному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди (310168, м. Харків, вул. Блюхера, 2, зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Автореферат розіслано „10“ жовтня 1994 року.

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради С. Т. ЗОЛОТУХІНА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перебудовчі процеси, будівництво Української державності, необхідність забезпечення національної безпеки створить потреби переходу до професійної армії. Вирішення цього завдання значно підвищує вимоги до військовослужбовця: це повинен бути висококваліфікований фахівець. Зростають вимоги до його професійних якостей, значне місце серед яких займає професійна пам'ять.

Результати спостережень за процесом навчання курсантів свідчать, що часто переважає підхід, при якому вони орієнтуються в основному на стихійне засвоєння певної суми знань та умінь і не звертають уваги на те, що слід використовувати раціональні засоби організації навчального процесу. Вирішення складних завдань, які стоять перед сучасною вищою військовою школою вимагає прийняття конкретних заходів у забезпеченні ефективних форм навчання, потребує врахування основних закономірностей функціонування пам'яті та умов формування професійної пам'яті, специфіка якої вивчена недостатньо. Результати спостережень за процесом вузівського навчання дозволяють говорити про те, що майбутні фахівці схильні недооцінювати роль раціональної організації пам'яті.

Проблеми пам'яті на сучасному етапі розвитку суспільства - залишається однією з центральних проблем психології.

В основі експериментального вивчення пам'яті суттєву роль відіграли роботи Г. Еббінгауза, Е. Торндайка. В них відображені кількісні закони виучіння, утримання і відтворення послідовностей, складених з безамістовних слів. Ці ідеї пізніше були удосконалені Д. Уотсоном, А. Вейсом, У. Хантером, К. Лешлі, Б. Скінером. У їх працях встановлені важливі залежності роботи пам'яті від об'єктивних факторів. Якісний аналіз активності суб'єкта при цьому майже не враховувався. К. Левін

досліджував цю проблему, вивчаючи мотиваційні аспекти пам'яті. А. Ф. Бартлетом зробив висновок про те, що звичайне запам'ятовування в значно більшій мірі є реконструкцією, ніж звичайним повторенням (1959). В той час, К. Кофка і В. Келлер вивчили це положення про створення суб'єктом змістовних зв'язків при запам'ятовуванні. З. Фрейд вважав, що пам'ять потрібна індивіду для регулювання відповідних дій з метою самозбереження, а Л. Жане розглядав проблему пам'яті як специфічну соціально-необхідну та керівну дію.

Праці вищеназваних вчених вплинули на розвиток перших концепцій пам'яті у вітчизняній психології. П. Жане, Л. С. Виготський, В. Н. Леонт'єв, А. Р. Лурія сформулювали ідеї про соціальну природу людської пам'яті. Цим самим відкрили нові шляхи її вивчення, пов'язані з подоланням натуралістичних та ідеалістичних уявлень про механізми запам'ятовування і відтворення. О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, П. Я. Гальперін, О. В. Запорожець, Д. Б. Ельконін, Г. С. Костюк довели єдність психіки і предметно-практичної діяльності особистості, а в наукових працях П. І. Зінченка, О. М. Леонт'єва, Г. К. Середи, А. О. Смирнова показали, що мимовільна і довільна пам'ять обумовлена задачами, цілями, мотивами і способами діяльності суб'єкта. Завдяки цьому видатні психологи К. Прибрам, Б. Ф. Ломов, В. Я. Ляудіс почали досліджувати пам'ять у зв'язку з її змістовною стороною діяльності. Проблема провідної ролі професійної діяльності в пам'яті розглядалася лише в залежності від кількості і цінності інформації, а також яку роль вона відігравала при шифруванні інформації.

І. М. Мельник, П. Б. Невельський наголошували на тому, що вплив кількості інформації на ефективність запам'ятовування пов'язано з операційним змістом професійної діяльності, в той час, цінність інформації

залежить від інформаційного змісту діяльності, від визначеного відношення людини до інформації, а також до цілей і мотивів її професійної діяльності. Значний внесок у вивчення принципів засвоєння матеріалу в професійній діяльності внесли праці відомих психологів (С. П. Бочарова, В. П. Зінченко, О. В. Землянська, В. Я. Лядіс; Г. К. Серєда, D. E. Kieras, P. G. Polson, H. Shulman). Проблема взаємозв'язку пам'яті і професійної діяльності знайшла своє відображення в працях Г. Н. Хілова, В. Д. Шадрікова, W. A. Bousfield, G. H. Bower, D. Winrenr, S. L. Santa, J. F. Schmalnofer, V. R. Anderson.

Аналіз психологічних досліджень свідчить, що питання формування професійної пам'яті у курсантів досліджена недостатньо. У зв'язку з цим, проблема вивчення особливостей професійної пам'яті військового фахівця та шляхи її становлення і стали темою нашого дослідження.

Об'єкт дослідження - професійна пам'ять курсантів.

Предмет дослідження - особливості розвитку професійної пам'яті в процесі навчання у військовому університеті на різних факультетах.

Мета дослідження полягала в теоретичному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні функціональної структури професійної пам'яті.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що в процесі навчання на різних факультетах змінюється спроможність сприймання конкретного матеріалу; проявляються адекватні структури матеріалу; способи дії в процесі запам'ятовування; змінюються засоби відтворення інформації.

На основі сформульованої гіпотези визначились задачі експериментального дослідження.

1. Вивчити динаміку розвитку професійної пам'яті курсантів.

перших, третіх і п'ятих курсів різних факультетів університету.

2. Встановити місце пам'яті в структурі навчально-професійної діяльності та її функції в залежності від цієї структури.

3. Виявити специфіку професійної пам'яті військового фахівця.

4. Визначити умови ефективності формування професійної пам'яті курсантів.

Наукова новизна дослідження полягала в тому, що вперше проводилось експериментальне дослідження формування професійної пам'яті курсантів. Визначені особливості професійної пам'яті військового фахівця, її критерії сформованості. Подана динаміка розвитку професійної пам'яті в процесі навчання курсантів 1-х, 3-х і 5-х курсів різних факультетів, а також виявлені умови формування професійної пам'яті курсантів.

Теоретичне значення дослідження полягає у подальшій розробці розвитку, керування і формуванні професійної пам'яті в процесі навчання курсантів. Розуміння особливостей функціонування професійної пам'яті, вивчення нових закономірностей запам'ятовування і подальшого відтворення дає можливість розглянути проблему професіоналізації пам'яті, як частину загальної проблеми пам'яті. Розвиток цього напрямку дозволить одержати нові характеристики функціонування пам'яті фахівця будь-якої спеціальності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що вивчення закономірностей формування професійної пам'яті є особливо важливим для керування мнемічними процесами у навчанні, а також для оптимізації цього процесу. Впровадження одержаних результатів дозволить значно підвищити ефективність навчання у військових закладах за рахунок оптимізації процесу формування професійної пам'яті курсантів у поєднанні її когнітивних і продуктивних функцій.

Особистий вклад автора. Вперше зроблена спроба визначити умови

формування професійної пам'яті курсантів і її специфіку. Розроблені конкретні психолого-педагогічні рекомендації для викладачів військових закладів щодо формування професійної пам'яті курсантів.

Апробація та впровадження. Основні теоретичні положення і результати дослідження доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри психології Харківського військового університету в 1992-1994 роках, Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди в 1992-1994 роках, в комітеті по вищій школі науково-дослідного інституту вищої освіти при Міністерстві науки вищої школи і технічної політики Росії, на Міжреспубліканській науково-технічній конференції "Теоретичні і прикладні проблеми практичної психології" (Краснодар, 1992), на Міжнародній науково-практичній конференції "Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі" (Чернівці, 1993), на наукових читаннях, присвячених 60-річчю Харківської психологічної школи "Актуальні проблеми сучасної психології" (Харків, 1993).

Матеріали дослідження використовувалися при читанні лекцій, проведенні семінарських занять з курсу "Військова психологія" у Харківському військовому університеті.

Розроблені методики пройшли апробацію на кафедрі "Інформатика" Харківського військового університету.

Основні положення, що вносяться на захист.

1. Професійна пам'ять військового фахівця є провідною основою формування його професійних якостей, виконує продуктивні функції регулювання професійної діяльності.

2. Професійна пам'ять має складну функціональну систему, яка включає різноманітні компоненти.

Методи досліджень. Випищення поставлених завдань, одержання достовірних даних, перевірка висунутої гіпотези були здійснені

шляхом застосування комплексу методів дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, констатує та формує експерименти, спостереження, аналіз продуктів діяльності курсантів, та методи статистичної обробки кількісних даних.

Достовірність результатів дослідження забезпечувалася послідовністю реалізації теоретичних положень і рішення задач емпіричного дослідження, застосуванням комплексу методів адекватних об'єкту, предмету, меті і завданням дослідження, використанням методів статистичного опрацювання одержаних результатів, репрезентивністю вибірки та апробацією основних результатів і висновків дослідження.

Структура дисертаційного дослідження складається з вступу, 3-х розділів, закінчення, списку використаної літератури.

Структура і основний зміст дисертації.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, формується предмет, об'єкт, мета завдання, гіпотеза дослідження, розкривається наукова новизна і практична значимість, узагальнюються основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі "Теоретичні передумови вивчення питань професійної пам'яті" проведено теоретичний аналіз проблеми професійної пам'яті з позицій діяльнісного підходу. Викладені теоретичні передумови та вихідні положення дослідження. Розглянуті питання, пов'язані з вивченням процесу запам'ятовування, збереження і відтворення необхідного матеріалу, а також впливу діяльності на пам'ять. Проблема пам'яті була розглянута в працях вчених (Л. С. Виготський, П. П. Блонський, О. М. Леонтьєв, Л. Р. Лурія, Г. К. Серєда, В. Я. Ляудіс, С. П. Бочарова, О. В. Землянська, І. М. Мельник). У дослідженнях виявлено глибоку внутрішню єдність і спільність механізмів мимовільного і

довільного запам'ятовування, залежність від умов організації діяльності. Творчий імпульс до розробки проблеми пам'яті у контексті її професійної спрямованості був даний двома новими підходами інформаційним і комп'ютерним. Ці підходи включають дослідження пам'яті у ході рішення задач щодо управління складними динамічними системами: керування інформації, що надійшла на екран дисплея, оперативне запам'ятовування і т. д. (Н. Д. Гордєєва, С. П. Бочарова, Г. Т. Бучетич, Е. Brunswik, L. R. Brooks).

W. A. Bousfield, E. Tulving було помічено, що людиною значно легше запам'ятовується матеріал, який має внутрішню структуру і пов'язаний з певною професійною діяльністю, а також матеріал, структура якого в діяльності професіонала добре виражена.

Цікавий з цього приводу підхід В. Д. Шадрікова з його визначенням професійно важливих якостей фахівця. Звернуто увагу на роботи D. Winner, M. C. Clark, які наголошували на тому, що довгочасна пам'ять закріплює фактичні знання, якими оволодіває особистість. Все це підтверджує те, що під впливом вимог діяльності розвиваються професійно важливі якості особистості, до яких відноситься і пам'ять. Одержані результати свідчать, що не існує єдиної точки зору при дослідженні проблеми професійної пам'яті, а саме питання професійної пам'яті у прямій постановці розкрито недостатньо.

У другому розділі "Індивідуальні особливості особистості курсантів і їх вплив на професійну пам'ять в процесі навчання" ми вивчали чи піддається професіоналізації пам'ять. Визначалися функціональні особливості професійної пам'яті курсантів факультетів математики і теплотехніки, рівні професійної пам'яті курсантів перших, третіх і п'ятих курсів вищезазначених факультетів у динаміці їх розвитку. У констатуючому експерименті використовувались традиційні методики вивчення вербальної пам'яті: від запам'ятовування

безамістовних складів слів до запам'ятовування навчальних текстів; метод антипації та заучування, а також методи вивчення особистості (МФРІ, "Домино-48", коректурної проби, діагностики емоційного стану). В експерименті брали участь 120 курсантів (по 20 курсантів 1-го, 3-го, 5-го курсів обох факультетів). Констатуючий експеримент складався з трьох серій.

В першій серії констатуючого експерименту з інтервалом у дві секунди підслідним зачитувався список із 30 слів. Слова складались з п'яти груп по шість слів у кожній групі. Одна група включала математичні терміни, друга - з механіки, третя - літературні, четверта - побутові вирази. Відтворення різних груп слів курсантами різних курсів і факультетів подано в таблиці 1.

Отримані результати свідчать, що пам'ять на слова в середньому за обсягом однакова в курсантів обох факультетів, але звичайно розрізняється в змістовному плані, пов'язаному з професійною пам'ятю. Слова з літератури, курсантського життя мають однакове значення для курсантів обох факультетів і відтворюються з незначними різницями. Той факт, що курсанти факультету механіки і теплотехніки відтворили слів з області механіки в процентному відношенні більше, ніж курсанти факультету математики і програмування, пояснюється тим, що терміни механіки широко використовуються в механіці і теплотехніці, в той час, як в математиці слів з розділу механіки майже немає. Можна припустити, що це пов'язано з частішим вживанням слів з галузі механіки курсантами цього факультету, тому що найбільш ефективно запам'ятовується той матеріал, який входить в зміст основної цілі діяльності. Продуктивність пам'яті залежить і від мотиваційної сфери. Цей висновок підтверджується тим, що звертають на себе увагу виборчий характер пам'яті на слова з різних областей у курсантів різних факультетів. Це видно з по-

Таблиця 1

Курсанти по факультетах	Терміни						Побутові	
	математичні		механіки		літературні		вирази	
	М1	М2	М1	М2	М1	М2	М1	М2
Всі курсанти по факультетах	3,4	3,0	2,9	3,7	2,1	2,8	3,1	3,3
Курсанти 1 курсу по факультетах	3,3	3,2	3,2	3,4	2,2	2,8	3,0	3,2
Курсанти 3 курсу по факультетах	3,6	3,1	3,1	3,6	2,0	2,7	3,0	3,1
Курсанти 5 курсу по факультетах	4,1	2,7	3,0	3,9	1,7	2,6	2,9	3,0

де М1 - математики і системотехніки (програмісти);

М2 - теплотехніки і механіки.

Рівняння середніх по групах слів, відтворених курсантами, наведених в таблиці 2. Аналіз спільної кількості зв'язків, встановлених у процесі запам'ятовування, показав, що статистично значимих різниць між середніми для курсантів різних факультетів і курсів немає. Але значну різницю можна знайти при розгляді змістових і зовнішніх зв'язків. Установка зв'язків стала основою

Таблиця 2

Курсанти по факультетах і курсах	Показники відмінності	
	M1	M2
Всі курсанти по факультетах	1,4	0,6
Курсанти 1-го курсу по факультетах	0,8	0,4
Курсанти 3-го курсу по факультетах	1,2	0,45
Курсанти 5-го курсу по факультетах	1,6	0,7

де M1 - математики і системотехніки (програмісти);

M2 - теплотехніки і механіки.

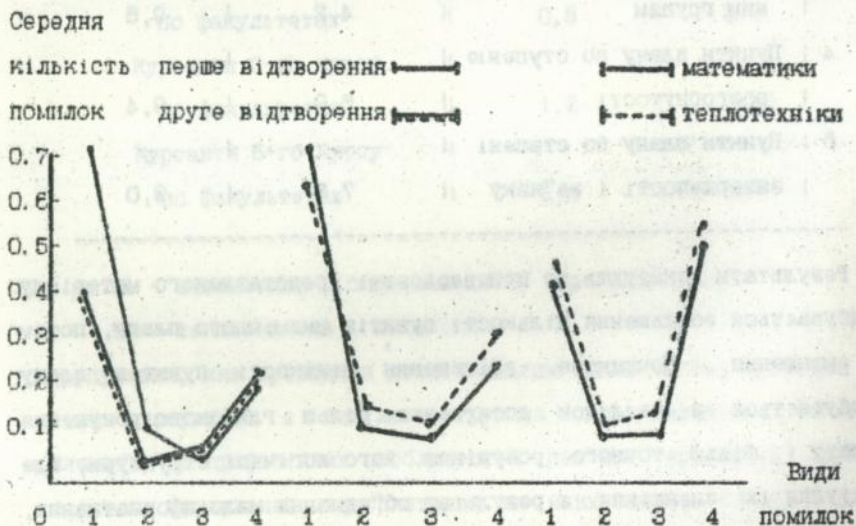
групування, яке проводили досліджуваним. Таким чином, суттєвим у запам'ятовуванні є виділення груп на основі визначених ознак. Значить, до професійних особливостей пам'яті курсантів можна віднести групування, використання логічних засобів роботи з матеріалом. Змістове опрацювання матеріалу позитивно впливало на обсяг пам'яті. Але показником професійної пам'яті є також її готовність до адекватного відтворення. У констатуючому експерименті використовувалась методика послідовного складання плану тексту. Матеріал для експерименту - роз'яснювальний текст "Розробка алгоритмів рішення розрахункових задач". В основу покладено розділ курсу "Обчислювальна техніка і програмування". Результати розподілу пунктів плану подані в таблиці 3.

Таблиця 3

N п/п	Критері (середні показники)	Кількість пунктів в плані	
		пізнавальному	мнемічному
1	Зафіксовані пункти плану	4,3	8,4
2	Змістові одиниці	5,2	9,9
3	Пункти плану по граматич- ним групам	4,2	9,6
4	Пункти плану по ступеню розгорнутості	6,9	9,4
5	Пункти плану по степені завершеності і зв'язку	7,2	9,0

Результати показують, що при засвоєнні представленого матеріалу відбувається збільшення кількості пунктів мнемічного плану, потім їх зменшення. Початкове збільшення кількості пунктів плану відбувається в наслідок досягнення більш глибокого розуміння тексту і більш точного розуміння його логічної структури, але наступне їх зменшення є результатом об'єднання малоінформативних, дрібних пунктів в один загальний. Виникнення цілісних навчальних відтворень, професійний досвід курсантів помітно підвищує рівень рефлексивності внутрішніх розумових дій з планом уявлень і концептуальними схемами. Це приводить до значної зміни в розвитку семантичної професійної пам'яті: від продуктивної задачі, яка ставиться перед курсантами, до розвитку продуктивної функції професійної пам'яті, що сприяє осмисленню зміста і його вираження адекватно самій семантичній структурі професійної пам'яті.

Результати і аналіз другої серії констатуючого експерименту проводились на основі аналізу помилок вербальної пам'яті досліджуваних. Аналізувалися помилки, які були допущені при вільному відтворенні списку з 30 слів, що піддається групуванню. Слід зазначити, що особлива увага зверталась на покращення класифікації помилок, вивчення зв'язку наявності помилок з обсягом пам'яті, поясненню причин помилок. Методика дослідження така ж, як і в першій серії констатуючого експерименту. Розподілення помилок за видами показано на мал. 1.

Малюнок 1. 1 - помилки в змісті; 2 - помилки в структурі;

3 - помилки, не зв'язані з словами змісту; 4 - помилки повторення.

Помилки виникають у тому випадку, якщо слова, які запам'ятовувались, асоціювались з словами списку. Це підтверджується тим, що як після першого, так і після другого читання всього 7% помилок не були зв'язані зі словами списку. Після другого читання співвідношення кількості помилок незначно змінилося ($P < 0.05$).

Звідси, спочатку оволодіння професією кожне професійне поняття включається не повністю у широку, але недостатньо диференційовану систему понять. При активізації одного поняття в пам'яті активізуються інші, які входять в дану структуру. Серед них є і поняття з підвищеною активністю. Структури понять у пам'яті в процесі оволодіння професією піддаються значним змінам. Вони систематизуються, диференціюються, локалізуються, вдосконалюються. Кожне професійне поняття включається в уже достатньо локалізовану структуру. В міру оволодіння професією удосконалюється впізнання слів, які означають професійні поняття. Все це є передумовою формування професійної пам'яті.

В третій серії констатуючого експерименту були проведені дослідження впливу індивідуально психологічних властивостей особистості курсантів на формування професійної пам'яті. Використовувалась методика антипації і заучування та тести ММРІ і "Домино-48".

Порівнюючи отримані результати при дослідженні запам'ятовування методом антипації заучування з результатами тестів ММРІ і "Домино-48", ми отримали наступні закономірності: 17 із 60 досліджуваних, які показали високі результати по фактору "лідерство-організованість" і в яких рівень розумових здібностей по тесту "Домино-48" був від 110 до 121, використали менше спроб для запам'ятовування безглуздих складів (середній показник 4,2) чим інші (середній показник 7,0). Така ж тенденція спостерігається і при запам'ятовуванні слів. В усіх досліджуваних середній показник 3,8, а в 17 курсантів, об'єднаних вище згаданими факторами, 2,1. Звідси, на успішне запам'ятовування поданого матеріалу впливають індивідуально-психологічні властивості особи курсантів. Вони ж впливають на формування професійної пам'яті, що і потрібно

враховувати при процесі навчання тій чи іншій спеціальності.

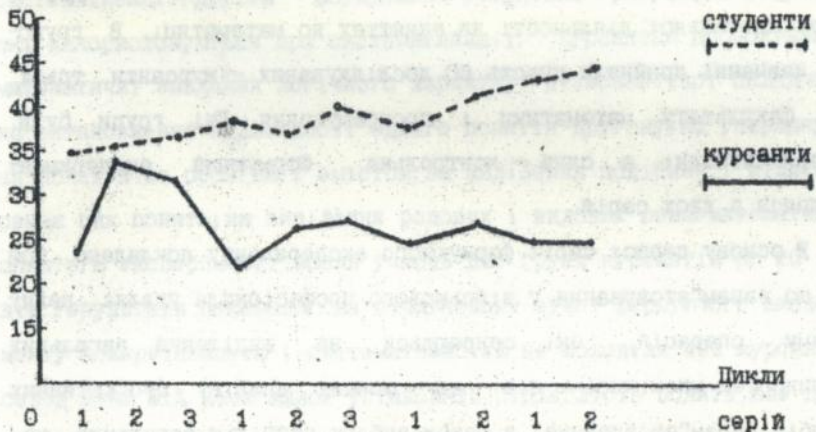
Одночасно у констатуючому експерименті проявилася емоційно-вольова стійкість. Її можна розглядати як показник професійної пам'яті військового спеціаліста, так як вона сприяє збереженню в складних умовах сприятливого для успішної роботи психічного стану. Ми провели дослідження на основі діяльності військового професіоналу, виконуючого спеціальну мнемічну задачу під впливом емоційно-вольового фактора. Мнемічна задача полягала у тому, що слід запам'ятовувати номери посилок, пов'язаних з інформаційним повідомленням. Використовувався метод коректурної проби (враховувались швидкість рішення задач і кількість помилок). Даний метод може ефективно використовуватись для дослідження емоційно-вольової стійкості військового та її вплив на пам'ять. Експеримент проводився згуртовано курсантів факультетів математики і програмування Харківського військового університету і Харківського педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Вплив емоційно-вольової стійкості на пам'ять вивчався у процесі роботи на ЕОМ при імітації екстремальних умов. Створена обстановка і її проява на дисплеї була суворо обмежена часовим інтервалом. Різка зниження успішності дій студентів при роботі на дисплеях спостерігалось відразу після введення нештатної ситуації, що свідчить про швидкий і дієвий вплив на емоційну сферу незвичного і сильного показника. У курсантів рівень зниження успішності дій був не таким низьким. Завдання виконали 30% студентів і 60% курсантів. Хвилювання викликалися наступними причинами: невизначеність цілей і задач у 80% студентів і 60% курсантів; трудність у керуванні дисплеями у 40% студентів і 20% курсантів; складність роботи в умовах помилок 80% студентів і 40% курсантів; поява нештатних ситуацій у 80% студентів і 40% курсантів.

При розгляді впливу екстремальних умов, а також сильних емоцій на роботу пам'яті виявилось наступне: сильні емоції послаблюють пам'ять, про що свідчать помилки, допущені досліджуваними при нумерації посилок (Дивись малюнок 2).

У студентів із звичайною для всіх людей емоційно-вольовою стійкістю в незвичайних умовах знижується якість роботи, про що свідчить високий показник помилок. У курсантів з більш високою емоційно-вольовою стійкістю (весь цикл навчання і виховання в Харківському військовому університеті направлений на виконання

Кількість

помилки

Малюнок 2. Кількість помилок, допущених досліджуваними при нумерації посилок.

поставленої задачі військовослужбовцем в будь-яких умовах) процент запам'ятовування вище. Це є показником того, що різниця професійної пам'яті військового спеціаліста від професійної пам'яті не військового спеціаліста визначається в більш високому рівні емоційно-вольової стійкості.

В третьому розділі "Розвиток у курсантів професійної пам'яті

через операційні структури дії систематизації в процесі запам'ятовування навчального матеріалу" описується методика формуючого експерименту, яка включає в себе спеціальне навчання курсантів факультетів математики і програмування, робиться висновок про необхідність формування в процесі навчання системи дій з матеріалом, побудованим на психологічно обгрунтованій структурі цього матеріалу. Ця умова забезпечує формування пам'яті військового професіонала, поліпшує її "продукт" не тільки по кількісним, але і по якісним показникам.

Метою формуючого експерименту є вивчення можливості формування професійної пам'яті на основі систематизації матеріалу в умовах навчальної діяльності на заняттях по математиці. В груповому навчанні прийняли участь 60 досліджуваних - курсанти трьох груп факультету математики і програмування. Дві групи були експериментальні, а одна - контрольна. Формуючий експеримент складався з двох серій.

В основу першої серії формуючого експерименту покладено той факт, що запам'ятовування у військового професіонала уявляє певну систему операцій, які спираються на виділення загальних особливостей мнемічної дії на основі аналізу суб'єктивних засобів запам'ятовування, а також вибору найбільш загальних характеристик запам'ятовуючого матеріалу. З кожним курсантом було проведено по 8 дослідів. З'ясувалось, що в експериментальних групах виділилось дві групи досліджуваних. Першу групу склали курсанти, які використовували стратегію перекодування, другу - стратегію механічного заучування. Аналіз отриманих результатів показав, що в першій групі після закінчення навчання обсяг пам'яті збільшився в 1,6 рази. Орієнтація в зв'язках елементів запропонованого матеріалу приводить в результаті навчання до зміня переробити

матеріал відповідно до його статистичної структури. В другій групі і в контрольній групі стратегія механічного запам'ятовування не дозволила перебудувати процес перетворення матеріалу, що вплинуло на обсяг пам'яті. В другій серії формуючого експерименту ставилась задача формування професійної пам'яті за рахунок систематизації, конкретизації, узагальнення, а також синтезу, абстрагування і класифікації шляхом розкладу родового поняття на видові за допомогою створених методик навчання. Проводився він в два етапи. Перший складався з двох основних моментів: вплив на професійну пам'ять вміння виконувати окремо розумові операції, які входять до складу систематизації. Другий - формування обернених розумових операцій, які використовуються при систематизації. Курсантам пропонувались математичні завдання логічного характеру різноманітної складності: на встановлення підлеглості одного поняття другому; на упорядкування поняття за обсягом і змістом; на виділення подібних і відмінних ознак цих понять; на виділення родових і видових ознак математичних понять. В експерименті брали участь дві групи курсантів по 20 чоловік. Результати показали: на початковому етапі формуючого експерименту конкретизацією і систематизацією не володіли 49% курсантів, серед яких 51% намагалися установити підлеглисть понять, але це їм не вдалося. 17% не виконали завдання із-за нерозуміння його. Після закінчення формуючого експерименту в курсантів у процесі систематизації матеріалу з'явився зв'язок між операціями класифікації і порівняння (0,85), узагальнення і конкретизації (0,74), підвищення рівня абстрагування і уцілювання його зв'язку з узагальненням (0,68). 86% курсантів досягли високого рівня формованості систематизації в цілому, що пояснюється уцілюванням взаємозв'язків між констатуючими її компонентами і плавністю взаємних переходів від однієї операції до іншої, чіткою диференційованістю

операцій, динамічністю їх взаємозв'язків, особливо з операціями абстрагування.

Порівняння показників успішності контрольних груп з експериментальною показало, що перші на 23% підвищили рівень успішності по основним предметам навчання, які характеризують курсанта як військового спеціаліста в своїй області діяльності.

Підсумки проведеного дослідження підтвердили гіпотезу і основні положення, які вносяться на захист, і дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Професійна пам'ять є необхідним компонентом діяльності військового професіонала. Вона характеризується високим рівнем емоційно-вольової стійкості. Особливості професійної пам'яті належать від цілей і задач обслуговуваної діяльності. В свою чергу, професійна пам'ять істотно впливає на якість виконуючої діяльності. Останнє визначається особливостями оперативних одиниць пам'яті.

2. Професійна пам'ять формується в процесі навчання як через систематизацію, так і через протилежні розумові операції, які використовуються при систематизації і істотно впливають на якість навчання. В основі формування професійної пам'яті лежать способи мнемічної обробки навчального матеріалу, безпосередньо пов'язані з формуванням перцептивних розумових операцій. Останні служать основою утворення оперативних одиниць пам'яті тільки на тому рівні свого розвитку, коли вони піддаються скороченню, систематизації, абстрагуванню, аналізу і синтезу.

3. При формуванні професійної пам'яті велике значення має матеріал, з яким працює той, хто навчається. Найбільш ефективний результат досягається при роботі з матеріалом, по відношенню до якого склалися різноманітні способи його опрацювання. В процесі

оволодіння професією створюються нові засоби оперативної мнемічної обробки навчального матеріалу:

4. Цілеспрямоване навчання усвідомленої орієнтації в семантичній і логічній структурі навчальної інформації сприяє формуванню професійної пам'яті.

5. Керування процесами формування професійної пам'яті можливе в процесі навчання в військових закладах.

В перспективі нашого дослідження ми бачимо вивчення впливу професійної пам'яті на діяльність спеціаліста-професіонала. Перспективним є дослідження по розширенню нових діагностичних методик для визначення рівнів сформованості професійної пам'яті.

Основний зміст праці відображений в наступних публікаціях:

1. Проблеми розвитку професійної пам'яті курсантів. (Міністерство науки, вищої школи і технічної політики Росії. Комітет по вищій школі. Науково-дослідний інститут вищої освіти. Ст. на деп. Москва, 1993, N 8-93. На російській мові).

2. Особливості розвитку професійної пам'яті в умовах військового ВУЗу. (Теоретичні і прикладні проблеми практичної психології: тези доповідей міжреспубліканської науково-практичної конференції. Краснодар, 1992. В співавторстві. На російській мові, с. 45-46).

3. Корекційна робота практичного психолога з питання розв'язання внутрішньособистісного конфлікту. (Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, 1993, с. 163-165).

4. Експериментальні дослідження професіогенезу пам'яті в умовах ВУЗу. (Актуальні проблеми сучасної психології: Матеріали наукових читань, присвячених 80-річчю Харківської психологічної школи. Харків, 1993. На російській мові, с. 381-383).

Paper written by SHAPAR V. B.

Formation of professional memory of military school cadets.

Thesis submitted for a degree of Candidate of Sciences (Psychology) on age and pedagogical psychology - 19.00.07

Kharkiv State Pedagogical University named after G. S. Skovoroda.

The thesis defends a scientific research containing theoretical investigations on formation and development of professional memory of a military specialist.

The thesis proves that:

1. The basis for formation of professional memory is comprised of ways of mnemonic processing of training material which depend on formation of perceptive thinking operations.

2. Professional memory of a military specialist is characterized by high degree of emotional stability.

Techniques to form professional memory were experimented at Kharkiv Military University Department of Informatics.

KEY WORDS: professional memory; emotional stability (will power); perceptive thinking operations.

Шапарь В. В. Формирование профессиональной памяти курсантов высших военно-учебных заведений.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 - возрастная и педагогическая психология. Харьковский государственный педагогический университет им. Г. С. Сковороды.

Защищается научная работа, содержащая исследования особенностей формирования профессиональной памяти военного специалиста.

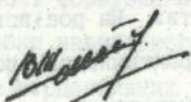
Установлено, что:

1. В основе формирования профессиональной памяти лежат складывающиеся способы мнемической обработки учебного материала, находящиеся в зависимости от формирования перцептивных мыслительных операций.

2. Профессиональная память военного специалиста характеризуется высоким уровнем эмоционально-волевой устойчивости.

Применение методик формирования профессиональной памяти осуществлено на кафедре „Информатики“ Харьковского военного университета.

Ключевые слова: профессиональная память; эмоционально-волевая устойчивость; перцептивные мыслительные операции.

Підписано до друку 30.9.94р.

Тираж 100 пр. Об'єм 1,25 д.а. Ум. -друка.а. 1.

Формат паперу 60x84 Зам. 2/988

Друкарня ХВУ, вул. Сумська, 77/79

454604

AB 31.150

AB 31.150